

Владислава Гордић Петковић

ПРИЛИКА ЗА МИТ

(Сташа Бајац: *Рука у ватри*, Геопоетика, Београд, 2023)

Није немогуће, није ни по чему нелогично, а ипак је неочекивано када се догоди: сусрет с рефлексјама мотива класичног мита у савременој прози постаје изненађење и ретка привилегија – ретка, и све ређа. Не мислим, притом, на оне до наметљивости транспарентне механичке и структурне паралеле на које се, као на штаку, ослањају аутори и ауторке кад процене да ће се тако заплет сам од себе запертлати. Рефлексије митског предлошка које су органске и које је готово немогуће експлицирати јер измичу покушају једноставних аналогја – колико и свесном поетичком избору – нешто су сасвим друго.

Није велика вероватноћа да ћете у роману с велерадског асфалта, који обилује актуелним темама нашег века и поднебља, наићи на мит. Динамичан и на

тренутке неподношљиво оптерећен хистеријским ритмом доношења одлука, приповедан с не толико ретком дозом етичке збуњености која је евидентна кад се дух или душа приповести суочавају с емотивним и рационалним превирањима као с одрођеном и далеком когнитивном функцијом, повремено језовито неспокојан, хладан и напет роман о гордом посртању младе и непоколебљиве филмске ауторке и истраживачице/истражитељке у садашњој располућеној Европи, роман *Рука у ватри* заснива се на миту о Персефони. Штавише, израста из њега. Овај је мит, сећемо се, утемељен на представи о чврстој биолошкој вези два женска бића коју покушава да раскине интервенција мушкарца у чијим је рукама сва сила и моћ света. На дубљем нивоу, мит се може читати и као повест о женској солидарности која издржи искушења, раздвојеност и прекомпоновање територијалних и временских граница. Мит, уосталом, не постоји само зарад исцрпљујућих понављања древних садржаја колективне свести већ и зато да бисмо га у актуелном тренутку оснажили новим апропријацијама.

Мит о Персефони и Деметри, тако, зна за уговор и договор који је срчаној истражитељки, београдској миленијалки удатој у Берлин, а пословном страшћу везаном за родни Београд – недоступан; трагика нашег, савременог, самом себи све мање разумљивог света болно се помаља из чињенице да јунакиња не може себе да подели на Берлин и Балкан онако фер, прецизно и јасно како је Деметрин споразум с Хадом поделио земаљски шар на лето и зиму – а све то на основу Персефонине боравишне дозволе и регулисаних прелазака границе. *Рука у ватри* представља

сасвим особен – и већини тешко препознатљив – покушај да се проговори о насиљу у чијем је средишту мит о Персефони и цикличном смењивању добра и зла, љубави и смрти; првенац Сташе Бајац говори о сталном насиљу *одлучивања* ком су изложене Персефоне, занавек принуђене да се опредељују између наметнутих им дужности – да се опредељују тако да изаберу све по свој интегритет опасне опције. Персефоне одлучују (само ритуално, не и есенцијално) у контексту ратова које перпетуирају богови подземља. Те исте ратове Аполони и Орфеји пуштају да теку, и поступају тако без много гриже савести и имало резигнације.

Јунакињино махнито (а неопходно) путовање између два дома и две туђине, од Београда до Берлина и назад, чврсто обухвата привидно лабаву структуру овог психосоцијалног еротског трилера, и диктира корените промене у свести и приоритетима жене која је одлучна и храбра, но не и стабилна и зрела. За младу легенду истраживачког новинарства и ауторку филмова о спрези злочина, профита и моћи, опасност не представља само галаксија злочина коју помно посматра и чије регулаторне механизме, хтела – не хтела, полако присваја. У опасност је не доводи само (полу)свет њених јунака, какав је од свих светова одметнути Феђа, већ и властита немоћ да суочи и уравнотежи опасни Београд своје младости и ситуирани Берлин зрелог животног доба. Више од тешке љубави са бруталним криминалцем који баштенским маказама сече коров – а можда и прсте – њу плаши вртлог уређеног брачног живота с лепим и до депресије програмираним Даниелом.

Нема мирољубиве коегзистенције: за јунакињу Сташе Бајац само је авион сигурно место, „јединствена рупа у времену између два живота, где не припадам ниједном”. Живот у Даниеловој Европи је егзактан и предвидљив, опточен и премрежен дубоком самоконтролом; живот на Феђином Балкану зато је у сталном гротлу импровизације – али у случају младе и самосвесне жене, која се лепо сналази у уређеном систему NGO галаксије, довијање и сналажење није само део менталитетског пакета услуга и повластица већ се претвара у хазардерско искушавање домета личне храбрости. Главна јунакиња је медијска истражитељка с немогућим амбицијама: не само што настоји да свет уреди тако да постане самерен њеним изазовима већ жели и да зло које се опире дефиницији и епистемологији прекомпонује у уверљиву и одрживу доброту. Колико год се чиниле неуверљивим њена неокрзнутост суровошћу тематике којом се бави и наивност с којом гура прсте у штекер који варнички механизми њене стваралачке логике своде се на специфичан однос према негативцима и криминалцима: „[...] све сам их у својој глави чинила рањивим и безопасним да бих могла да наставим да радим”.

Тежња јунакиње да продре у оно што назива „тескоба, чемер, нервоза и либидо” организованог криминала све време је део њеног културолошког егзорцизма: из саме себе истерује дух патријархата, жртвовања и мазохизма, стрепећи да је тај дух неотерив и неискорењив. Испоставиће се да је и од подземља и од надземља компликованија она сама... И колико год се чинило да роман о Персефони као последњој акционој хероини поседује комерцијалну заводљивост, ње заправо нема, јер је укида егзистенцијална тескоба. Не ради се овде, дакле, о обести привилегованих који живот с тамне стране пожелеле из пукне доконости. Јунакиња Сташе Бајац хировита је колико је хировит и Магбет, који трагично погреша у процени опсега и

вредности своје ратне етике. Она греши на пољу *радне етике*: страст посла претвара се у нездраву страст упућену предмету истраживања.

Сташа Бајац оснажује женски поглед тако што оснажује заблуде његовог фокуса и фокусе његових заблуда: сва неутемељена читања Феђиног карактера проистичу из жеље за илузијом његове безгрешности. Премда се чини да се у вештом приповедању променљивог ритма и фокуса саспенс разгорева и догорева на предвидљив начин, у добро изабраним тренуцима као да се кошмарни сан одрони у јаву и затрпа опипљиву стварност очекивањима, страховима и питањима чији се одговори и разрешења не могу артикулисати другачије сем у форми уметничке монтаже. Негде се све време чини да ауторкина хероина прижељкује патријархалну тиранију каква више не постоји: њена фантазма о патријархату проиходи из духа који одбија да прихвати начело непротивречности. Она жели да – више него симболички – оствари немогући и неодрживи тоталитет: да буде и насиље и акултурација, и самосвесна уметница и подјармљена мученица. Иако су јој жене као што је њена мајка (с којом дели „адреналин и усредсређеност“) једина видљива подршка, она трага за одобравањем мушкараца, ослањајући се на оца (који отеловљује „хедонизам и жар за комфором“), брата и мужа као на репере изврности.

Рука у вашири проблематизује родне односе у оној мери која узнемирује и ремети у свету и колективној свести тешко успостављени баланс родних права, улога и представа. Јунакиња Сташе Бајац настала је као далеки одјек аутодеструктивних жудњи и чежњи препознатих у *Орканским висовима* и *Веџуговом њрибору за чај* колико и у *Сексу и трагу*: у сва три случаја наилазимо на оно што би Меријен Херш – када говори о персефонско-деметријанском наративу мајке и кћери – дефинисала као опозицију, интерупцију и контрадикцију. Јунакиња Сташе Бајац пак не може и не успева да освести ниједан од три степена овог наратива све док се не деси потпуна аутодеструкција и опасно не приближи дезинтеграција њене личности, регресија у дивљакушу и послушницу.

Конзистентна приповедна перспектива не допушта другачије виђење реалности од оног које заступа главна јунакиња, али и кроз њену непропустљиву емотивну цензуру провлаче се слике које опомињу: један од важних, узнемирујућих спојлера био би онај који открива да дистанцирано привлачни и привлачно дистанцирани криминалац убија животиње које му ремете сан. Тај детаљ, који истражитељка у другом делу романа дозна посредно, готово случајно али тако што следи истраживачку методологију коју је толико пута претходно запустила и напустила, искупитељски је елемент њене заблуделе и замагљене фиксације: тај детаљ открива да јунакиња коју је лукаво и педантно саградила Сташа Бајац није наивна викторијанска хероина неке од сестара Бронте, већ срчана и горка миленијалка која добро види јаму у коју пада, и мери је док тоне у мрак.